

فاطمه(س) فراتر از زمان‌ها

حضرت زهرا(س) از نظر شخصیت اجتماعی، علمی و سیاسی خود دارای ویژگی‌هایی هستند که سبب شده این چنین جایگاه رفیع و خاصی در تاریخ اسلام پیدا کنند.

تحلیلی از ابعاد وجودی فکری حضرت زهرا(س)

فاطمه(س) فراتر از زمان‌ها

حجت‌الاسلام دکتر محسن الویری : حضرت زهرا(س) از نظر شخصیت اجتماعی، علمی و سیاسی خود دارای ویژگی‌هایی هستند که سبب شده این چنین جایگاه رفیع و خاصی در تاریخ اسلام پیدا کنند.

اصولاً با توجه به مقطع زمانی بعثت پیامبر و جامعه عربستان آن روزگار و مقایسه این جامعه با جهان در آن عصر، نفس زن بودن ویژگی خاصی به حضرت فاطمه(س) داده بود؛ یعنی نقش آفرینی‌هایی که ایشان در آن مرحله داشتند با توجه به زن بودن ایشان، جایگاه خاصی را برای ایشان ترسیم می‌کند. ایشان به نوعی تحقق عینی و بیرونی آموزه‌های دینی اسلام درباره تحول نقش زن در جامعه بودند. سن ایشان نیز قابل توجه است. ما در این باره اگر هر یک از اقوال را بپذیریم حداکثر سنی که در منابع معتبر برای ایشان ذکر شده 28 سال است و بین 18 تا 28 سال نیز نقل شده است، بالاخره ایشان در سنین جوانی بوده‌اند و آن همه نقش آفرینی با این سن کم دلیلی دیگر بر عظمت ایشان است.

نکته دیگر اینکه تداوم تاریخی نبوت که در اندیشه امامت تجلی پیدا می‌کند از طریق حضرت زهرا(س) به عنوان ام‌الائمہ ادامه پیدا می‌کند و این نیز خود افتخاری برای ایشان است.

مسئله دیگر این است که ایشان اگرچه در زمان پیامبر(ص) نیز با صغر سن به فعالیت‌های اجتماعی می‌پرداختند اما اوج حضور اجتماعی ایشان در حوادث پس از رحلت پیامبر(ص) است و با توجه به عمر کوتاهی که پس از رحلت پیامبر نصیب ایشان شد (بین 75 تا 95 روز) و این مقطع به لحاظ پیوندی که با مهم‌ترین حادثه تاریخ اسلام، پس از بعثت پیامبر(ص) که ماجرای جانشینی رسول خداست، دارد، چنان‌که شهرستانی در ملل و نحل خود می‌گوید: #171؛ برای هیچ موضوعی مانند جانشینی پیامبر(ص)، شمشیر از نیام بیرون نیامده است» این نقش آفرینی اجتماعی در این دوره را بسیار پر اهمیت نشان می‌دهد. پس حضور ایشان در آن مقطع خاص ارزش ویژه دیگری برای ایشان محسوب می‌شود.

غیر از اینها به وجه عاطفی ایشان نیز می‌توان اشاره کرد و این وجه عاطفی چنان بود که پیامبر(ص) ایشان را ام ابیها می‌خواندند و جوهری دیگر، مانند مادر و همسر و فرزند نمونه بودن، تبیین‌کننده بعد عاطفی شخصیت ایشان است. مجموع این ویژگی‌ها را که برشمردم، اضلاع یک چند ضلعی را تشکیل می‌دهند که حضرت زهرا(س) محور آن است و ابعاد وجودی مختلف ایشان چهره ممتازی از حضرت ساخته است.

در اینجا این نکته قابل ذکر است که نگاه ما در این مسائلی که ذکر شد، بیشتر یک نوع نگاه پدیدارشناسانه تاریخی عادی است؛ یعنی صرف‌نظر از مقام عصمت و ماورایی آن حضرت. هنگامی که به ایشان به این شکل می‌نگریم، به این نتیجه می‌رسیم. پس حتی اگر ما نصوص روشن تاریخی را که برای ایشان مقام عصمت را اثبات می‌کند، کنار بگذاریم و برای کسی که معتقد به این آموزه‌ها نیست، حضرت را براساس تجزیه و تحلیل داده‌های تاریخی معرفی کنیم، این شخص متوجه می‌شود که با یک شخصیت استثنایی فراتر از زمان خویش روبه‌روست. این یک بحث درون دینی می‌شود. هنگامی که ما با غیرمسلمانان و غیرشیعیان روبه‌رو هستیم، می‌توانیم آنگونه که ذکر شد، عمل کنیم. اما در بحث درون دینی برای ما به عنوان شیعیان، اعتقاد به آنها حتی در تحلیل زندگی حضرت، چارچوبی را ترسیم می‌کند که باید به آن پایبند نیز باشیم.

ما در توضیح وجه علمی ایشان بر پایه اعتقاد به عصمت معتقدیم که انسان معصوم کسی است که از اشتباه و خطا دور و مصون

است. چنین انسانی لزوماً باید چنان بهره‌ای از علم داشته باشد که بتواند از هرگونه خطا مصون بماند. با تجزیه و تحلیل آثار حضرت زهرا(س) می‌توانیم به مقام علمی ایشان نیز پی ببریم.

در اینجا سه نمونه از این آثار قابل ذکر است: اول، خطبه فدکیه است. این خطبه اگرچه به نام یکی از مهم‌ترین حوادث زندگی ایشان است اما واقعاً تنها یک خطبه منحصر به یک موضوع نیست.

افرادی که به تجزیه و تحلیل این خطبه پرداخته‌اند تا 19 محور فکری را از این خطبه استخراج کرده‌اند. مباحث اعتقادی و فقهی، شیوه استدلال سیاسی، بینش سیاسی و اعتقادی به مسئله امامت و همچنین وجوه بلاغی و زیبایی‌های بیانی‌ای که در این خطبه وجود دارد، بسیار ممتاز است. وجه بلاغی خطبه تا حدی است که ابن طیفور، یکی از نخستین افرادی که این خطبه را ذکر می‌کند، درباره آن می‌گوید: بعضی در صحت انتساب این خطبه شک می‌کنند و برآنند که یک زن نمی‌تواند این چنین سخن بگوید و نیز احتمال می‌دهند که از ساخته‌های ابوالعینا شاعر طرفدار اهل بیت(ع) که در قرن سوم هجری می‌زیست، باشد.

البته برخی، جواب می‌دهند که این خطبه آن قدر عظمت دارد که قبل از اینکه جد ابوالعینا هم به دنیا بیاید، مشایخ او این خطبه را نقل می‌کردند و به بررسی و تدریس آن می‌پرداختند. دوم، مجموعه روایات منقول از آن حضرت است که سند دوم وجه علمی ایشان به حساب می‌آید. مجموعه‌ای به نام مسند فاطمه زهرا(س) گردآوری شده است که از آن کاملاً برمی‌آید که یک انسان فهیم دین شناس آن را بر زبان آورده است. وجه سوم علمی حضرت در شیوه و متشی سیاسی و نحوه حضور سیاسی و اجتماعی ایشان است که قابل توجه است. در تفکر دینی ما وجوه فردی انسان‌ها با بروز اجتماعی‌شان سخت در هم تنیده است.

به لحاظ نوع تفکر ما در مورد تعامل انسان و جامعه، فرد به میزان برخورداری‌اش باید یک حضور اجتماعی نیز داشته باشد. با توجه به نقش‌آفرینی حضرت در آن مقطع کوتاه و پیامدهای شگرف تاریخی‌ای که در پی داشته است، در واقع ما با یک خبر دین شناس و اسلام شناس کلان‌نگر که هم درک درستی نسبت به دین و هم نسبت به آینده و هم نسبت به پایه‌های دین دارد، روبه‌رو هستیم.